

Екологія	Беркут	31	Вип. 1-2	2022	59 - 68
----------	--------	----	----------	------	---------

ВЕЛИКА БІЛА ЧАПЛЯ (*ARDEA ALBA*) В РІВНЕНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

О.В. Добринський¹, П.М. Гринюк², В.П. Ільчук¹, В.О. Гедзюк¹

¹ Західноукраїнське орнітологічне товариство; вул. Театральна, 18, м. Львів, 79008, Україна
West-Ukrainian Ornithological Society; Teatralna str., 18, Lviv, 79008, Ukraine

² Національний природний парк «Північне Поділля»; вул. Гагаріна, 26, с. Підгірці, Золочівський р-н, Львівська обл., 80660, Україна
National Park Northern Podillia; Gagarin str., 26, Pidhirtsi, Zolochiv district, Lviv region, 80660, Ukraine

✉ О.В. Добринський (O.V. Dobrynskyi), e-mail: birdslifeua@gmail.com; Oleksandr Dobrynskyi <https://orcid.org/0000-0003-1884-2743>;

 Petro Hryniuk <https://orcid.org/0000-0003-2548-1202>; Vasyi Ilchuk <https://orcid.org/0000-0003-1206-0994>;

 Vladyslav Hedziuk <https://orcid.org/0000-0002-0387-4729>

Great White Egret (*Ardea alba*) in Rivne region, West Ukraine. - O.V. Dobrynskyi, P.M. Hryniuk, V.P. Ilchuk, V.O. Hedziuk. - Berkut. 31 (1-2). 2022. - We studied the species throughout Rivne region during 2009–2022. Egrets arrived on average on March 5 (February 19 – March 26, SD = 9.3, n = 29). Nine nesting colonies have been verified, of which two are located in the forest part (Polissya) and seven in the forest-steppe part of the region. Birds formed monospecific or polyspecific colonies, together with the Grey Heron. Subcolonial clusters of various shapes were located in reed massifs. The Great White Egret built its nests exclusively in the cracks of reed thickets. As of 2018–2021, we estimated the population of the species at 750–850 breeding pairs. Wandering started immediately after the end of the nesting cycle. Egrets concentrated in various feeding habitats, keeping both singly and in scattered groups of up to 10, sometimes up to 100 individuals. Some birds were delayed until late October – early November. The number of winter registrations depended on the weather conditions. More egrets stayed in warm mild winters. Typical habitats for wintering were non-freezing water bodies: sewage channels, rivers, and open parts of ponds or lakes. We roughly estimated the wintering population at 10–30 individuals in mild winters and 0–5 individuals in harsh winter seasons. The species showed quite significant tolerance to the presence of people and their activities. The main negative anthropogenic factors were fires of reed massifs and tree-shrub vegetation, intimidation and killings on fishing reservoirs, and human disturbance. [Ukrainian].

Key words: West Ukraine, distribution, number, breeding, migration, wintering, phenology, monitoring.

Матеріал зібрано протягом 2009–2022 рр. на всій території Рівненської області. Період прильоту виду – 19.02–26.03, середня дата для Рівненщини – 5.03 (SD = 9,3, n = 29). Верифіковано 9 гніздових колоній – 2 в поліській і 7 у лісостеповій частинах області. Птахи утворюють моновидові або полівидові колонії, разом із сірою чаплею. Субколонії різної форми розташовуються в очеретяних масивах; гнізда велика біла чапля будує виключно на заламах очерету. Станом на 2018–2021 рр. чисельність виду в області оцінюється нами у 750–850 гніздових пар. Кочівлі починаються відразу після завершення гніздового циклу: зграї концентруються в різноманітних кормових біотопах. Чаплі тримаються як поодинокі, так і групами до 10 ос., іноді утворюють скупчення до 100 ос. Деякі птахи затримуються до кінця жовтня – початку листопада. Кількість зимових реєстрацій залежить від погодних умов, більше чапель залишається в теплі зими. Характерними біотопами для зимівлі є незамерзаючі водойми – канали стічних вод, річки та відкриті плеса ставів і озер. Чисельність взимку орієнтовно оцінюється у 10–30 ос. у м'які теплі зими та 0–5 ос. в суворі зимові сезони. Вид проявляє досить значну толерантність до присутності людини та її діяльності. Основні негативні антропогенні фактори впливу: випалювання очеретяних масивів та деревно-чагарникової рослинності, розлякування та вбивство на рибогосподарських ставках, неспрямоване турбування.

Ключові слова: Західна Україна, поширення, чисельність, гніздування, міграція, зимівля, фенологія, моніторинг.

Велика біла чапля (*Ardea alba*) – вид-космополіт, широко розповсюджений у тропічному й помірному поясах; трапляється на всіх континентах, окрім Антарктиди й Австралії (Грищенко, 2011). У Євразії поширена від півдня Іспанії до Примор'я та Японії. У Західній і Центральній Європі спорадично гніздиться на північ до Нідерландів і Польщі. У Східній Європі північна межа ареалу простягається до Південної Білорусі, Брянської, Тамбовської, Самарської областей; проходить уздовж східного кордону Казахстану, через Північну Монголію, Приамур'я. На південь в Азії доходить до Туреччини й Південного Ірану. В Африці поширена від межі Сахари до ПАР і Мадагаскару, в Америці – від півдня Аргентини до півдня Канади, а також на Великих і Малих Антильських о-вах (Старп, Симмонс, 1977; Martinez-Vilalta, Motis, 1992; Степанян, 2003).

Ареал великої білої чаплі протягом останніх 150 років зазнав значних змін. У середині XIX ст. в Україні він доходив на північ до нинішньої Львівської (Dzieduszycki, 1896; Страутман, 1963) і Тернопільської (Бокотей, Соколов, 2000) областей, районів Умані (Goebel, 1879) та Харківської губернії (Сомов, 1897). Через моду на егретки, якими прикрашали дамські капелюшки, у другій половині XIX ст. розпочалося масове полювання на цих птахів, тому на значній частині свого ареалу велика біла чапля повністю зникла. Після заборони полювання на неї в

СРСР у 1920-х рр. чисельність та ареал почали поступово відновлюватись, але впродовж декількох десятиліть це проходило досить повільно (Грищенко, 2011).

У 1970–1980-х рр. велика біла чапля почала колонізувати північ України, особливо долини Дністра і Дніпра. На початку 1990-х рр. популяція оцінювалась у 1,5–2 тис. пар (Mikhalevich et al., 1994). З того часу чисельність зросла і на початок XXI ст. становила 4,5–7,3 тис. пар (Грищенко, 2011). Найбільш численна велика біла чапля у східній і центральній частинах країни, переважно в долинах Дніпра і Дністра, у Причорномор'ї і Приазов'ї (Munteanu, Ranner, 1997; Грищенко, 2011). Ще недавно вона вважалася в Україні нечисленним гніздовим і перелітним/пролітним видом, який зрідка зимує у Криму, Придунав'ї та на Сиваші (Фесенко, Бокотей, 2007). Зараз така дефініція вже застаріла, про що говорять, зокрема, наші дослідження.

У західних областях України велика біла чапля гніздилась у XIX ст. (Dzieduszycki, 1896; Страутман, 1963; Бокотей, Соколов, 2000). У східних районах Поділля гніздування зрідка відмічалось у 1925 р. (Храневич, 1925–1926). Надалі спостерігалися лише залітні та літуючі птахи (Страутман, 1963). У суміжних із Рівненщиною регіонах наприкінці XX ст. ці чаплі знову з'явилися на гніздуванні. У Тернопільській області в 1990 р. на рибозабірних ставках біля с. Ратиці виявлено 4 пари, у 1991 р. на ставках

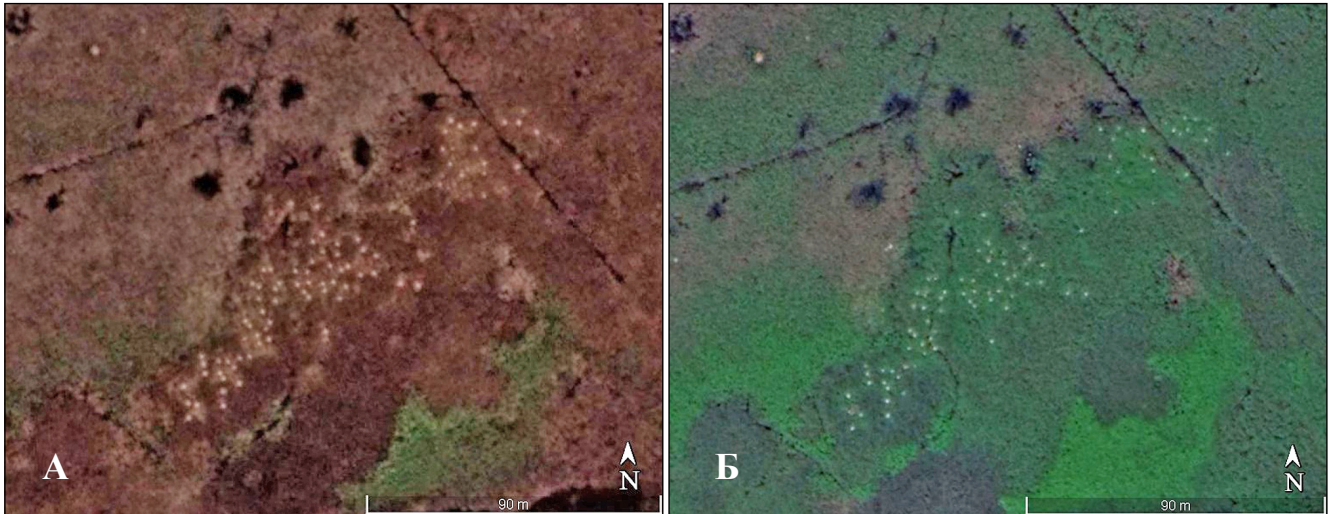

Фото. 1. Колонія на Здолбунівських ставах. Супутникові знімки Google Earth Pro за 18.04.2017 р. (А) і 3.06.2017 р. (Б).
Photo. 1. Colony on the Zdolbuniv ponds. Satellite image from Google Earth Pro for April 18, 2017 (A) and June 3, 2017 (B).

поблизу смт Залізці – 7 пар; у гніздах були пухові пташенята (Майхрук, Бокотей, 2019). У 1994 р. відмічене гніздове поселення на ставах поблизу с. Отиневичі Львівської області (Химин та ін., 1995; Горбань, 1998; Чорненька, 1998). У 1990 р. 3 пари загніздилися в колонії сірої чаплі (*Ardea cinerea*) на оз. Люб'язь у Волинській області, в 1994 р. тут було вже 11 пар, у 1997 р. – 23–25 пар (Горбань, Фладе, 2000). Для Житомирщини велика біла чапля – ймовірно гніздовий вид, регулярно трапляється в репродуктивний період (М. Весельський, особ. повід.). У Білорусі перші достовірні гніздові поселення зареєстровано в 1994 р. в Гомельській області (Никифоров, 2001), в 1997 р. – у Брестській області (Самусенко, 1999). З тих пір у цій країні відбулося швидке зростання чисельності, груба її оцінка становить 1–2 тис. гніздових пар (Самусенко, 2011). За останні 5–6 років гніздування великої білої чаплі відмічене в багатьох місцях на заході України, зазвичай невеликими колоніями з 10–15 пар, особливо на рибогосподарських ставах (Ławicki, 2014).

Зимівля реєструвалась у Летичівському районі Хмельницької області у 2000–2003 рр., зокрема в долині р. Південний Буг та її приток: протягом зими 2000/2001 рр. – до 25 ос., 2001/2002 – до 10 ос., 2002/2003 – до 5 ос. (Новак, 2003). Поодинокі особини й невеликі групи птахів спостерігалися взимку біля м. Тернопіль (Страшнюк, 2004). До 30–40 ос. трапляється в західному регіоні навіть у періоди сильних морозів (Ławicki, 2014).

Для Рівненської області перші реєстрації великої білої чаплі датуються 1982–1983 рр. поблизу с. Привітівка Зарічненського району (Матеріали..., 1991). В ході анкетування, проведеного в 1986 р., гніздові колонії на території Рівненщини виявлені не були (Серебряков, Грищенко, 1992). За літературними даними, для масиву «Сомине» Рівненського природного заповідника велика біла чапля – не гніздовий, перелітний вид (Франчук, Журавчак, 2016). Припущення про існування гніздової колонії на ставах по сусідству зі Здолбунівським рибгоспом наведено у праці В.П. Ільчука (2015а). Перше повідомлення про достовірне гніздування в Рівненській області опубліковане в

часописі «Птах» Українського товариства охорони птахів (Гедзюк, 2018).

Мета нашої роботи – узагальнити інформацію про біологію великої білої чаплі та описати її гніздові колонії на території Рівненщини.

Матеріал і методика

Матеріал зібрано протягом 2009–2022 рр. на всій території Рівненської області. Відмічалися реєстрації великої білої чаплі, місця концентрації, регулярного перебування та окремі біологічні особливості в усі сезони року. Разом з цим уважно досліджувалися ймовірні місця розташування гніздових колоній – комплекси рибогосподарських ставів, водно-болотні угіддя з очеретяними масивами, заростями верболозу тощо.

У центральній частині області в післягніздовий період зібрано матеріал під час виконання Регіонального орнітологічного моніторингу водно-болотних птахів, що проводиться Азово-Чорноморською орнітологічною станцією (Черничко, Винокурова, 2020), зокрема за 2009, 2012, 2018 та 2021 рр. здійснено 14 серпневих обліків (див. Ільчук, 2010; Гедзюк, 2019; Ільчук, 2019; Гедзюк, Ільчук, 2021 та ін.). Значну частину даних отримано у 2015–2017 рр. під час обліків у рамках збору інформації до другого видання «Атласу гніздових птахів Європи» (Keller et al., 2020; Кузьменко та ін., 2021).

У гніздові сезони 2018–2021 рр. проведено перевірку більшості територій, на яких припускалася ймовірність розташування гніздових колоній або було вже відоме гніздування. Визначені локації обстежували за допомогою квадрокоптерів, із фотографуванням та зйомкою відео (інколи досліджували їх більш детально за допомогою плавзасобів). Таким чином досягався найповніший результат – фотографічне підтвердження існування колоній, точний підрахунок кількості гнізд, визначення характеру їх розміщення та ін.

Ще одним методом пошуку колоній та вивчення їх динаміки було опрацювання супутникових знімків земної

Фото 2, 3. Велика біла чапля на р. Устя в м. Рівне, 12.06. 2016 р.

Фото В.П. Лячука.

Photo 2, 3. The Great White Egret on the Ustya River in the city of Rivne.

поверхні високої роздільної якості, взятих у інтернет-програмі Google Earth Pro, за 2010–2021 рр. На таких знімках, при їх достатній якості, у відрізок часу від кінця березня до початку липня в надводній рослинності водно-болотних угідь чітко видно цятки білого кольору. Їх ми ототожнювали з гніздами, у яких знаходилися дорослі птахи (будували гніздо чи насиджували кладку), або пташенята, що підростали. Точність такого методу підтверджена зіставленням та порівнянням даних, отриманих за допомогою квадрокоптера. Для деяких колоній наявні знімки, які виконані супутником протягом одного гніздового сезону декілька разів, що дозволило провести підрахунок гнізд у колоніях ще точніше (фото 1).

Назви районів у статті наводимо відповідно до нового адміністративно-територіального устрою, введенного у 2021 р.

Розташування ставів, де проводилися дослідження: Дібрівські (між селами Дібрівськ, Вовчиці, Привітівка та Малі Телковичі), Березинські (поблизу с. Березина) Вараського району; Полянські (на захід від с. Поляни), Синівські (у с. Синів), Поньбелівські (в околицях с. Поньбель), Зозівські (в околицях с. Зозів), Волошківські (на південь від с. Волошки), Здолбунівські (між м. Здолбунів і селами Богдасів, Орестів, Ільпін і Кошатів), Новомильські (на південь від с. Новомильськ) Рівненського району; Коритнівські (в околицях с. Коритне) Дубенського району.

Результати та обговорення

Експансія виду

До початку 1980-х рр. велика біла чапля не відмічалася на території Рівненщини (Новак, Савчук, 1992). Першими реєстраціями стали знахідки поблизу с. Привітівка у квітні 1982 р. та 29–30.04.1983 р. (по три особини в обох ви-

падках) П.В. Федощуком (Матеріали..., 1991). У Млинівському районі за період 1979–1993 рр. В.О. Новак (1994) велику білу чаплю спостерігав лише раз – 28.06.1988 р. 10 ос. біля с. Косарева, тому він відносив вид до «лише залітних». Приблизно в той же час, на початку 1990-х рр., у Волинській області ця чапля була рідкісним гніздовим видом (Химин, 1993). Протягом травня – липня 1988 р. один птах був зареєстрований біля с. Дібрівськ (Матеріали..., 1994), впродовж червня – липня 1994 р. і 22.07.1994 р. – відповідно 5 та 1 ос. на оз. Сосне поблизу с. Комори Зарічненського району (Матеріали..., 1995), 1.05 й 14.05.1995 р. – по 1 ос. поблизу с. Млин Зарічненського району (Матеріали..., 1996), 22.05 і 23.05.1998 р. – по 3 та 6 ос. відповідно біля с. Млин (Матеріали..., 2011), 18.07.1999 р. – 2 ос. на луках р. Іква поблизу с. Баболоки Млинівського району (Матеріали..., 2012), 23.07.2000 р. – 1 ос. на ставу біля с. Іванне Дубенського району, 12.08.2000 р. – 1 ос. біля с. Самостріли Корецького району і 17.08.2000 р. – 2 ос. на р. Прип'ять біля с. Нобель Зарічненського району (Матеріали..., 2013). Така незначна кількість опублікованих даних із наведених вище джерел порівняно з сусідніми областями свідчить, насамперед, про тогочасний нерівномірний розподіл орнітологічних сил на заході України, що робило вивчення деяких регіонів у фауністичному плані недостатнім.

Із наших неопублікованих даних та особистих повідомлень, що стосуються першого десятиліття 2000-х рр., маємо наступні реєстрації: 24.08.1999 р. – 1 ос. біля с. Осова та 27.08.2006 р. кілька особин на лісовому озері разом із сірими чаплями біля с. Жадень (Сарненський район) (за повідомленням місцевого лісвника); середина літа 2006 р. – кілька птахів на ставу в с. Мала Мощаниця (О. Савчук, особ. повід.), 5.04.2007 р. – 2 ос. в польоті біля м. Рівне, 7.06.2007 р. – 7 ос. харчувалися на ставі біля с. Івачків (Рівненський район).

Строки прильоту великої білої чаплі на Рівненщині протягом 2011–2022 рр.
The arrival of the Great White Egret in the Rivne region during 2011–2022

Район	Дата	Деталі
Сарненський	15.03.2011	3 ос., с. Лугове (Ільчук, Журавчак, 2015; наші дані).
	18.03.2012	5 ос. поблизу с. Бережниця та 2 ос. біля с. Селець.
Рівненський	8.03.2013	1 ос. в польоті над м. Рівне (Ільчук, 2015б; наші дані).
	1.03.2014	5 ос. на Здолбунівських ставах (Ільчук, 2015б; наші дані).
	9.03.2014	9 ос., с. Малий Олексин.
Дубенський	26.02.2015	1 ос. пролітала у східному напрямку вздовж русла р. Слонівка (с. Немирівка).
Рівненський	16.03.2015	1 ос., Здолбунівські стави.
Дубенський	11.03.2016	4 ос. на ставу р. Слонівка (с. Перенятин).
Рівненський	20.03.2016	3 ос., с. Малий Олексин.
Сарненський	26.03.2017	Бл. 20 ос. летіли на південний схід біля с. Городище.
Рівненський	25.02.2017	1 ос., м. Рівне.
	4.03.2017	2 ос., с. Великий Олексин.
	22.02.2018	1 ос. на Новомалинському ставі (Т. Жерліцина, особ. повід.).
	21.02.2018	2 ос. у польоті в північному напрямку біля с. Хотин.
Сарненський	24.02.2019	1 ос. у долині р. Случ (с. Люхча).
Рівненський	25.02.2019	1 ос., с. Великий Олексин.
	9.03.2019	5 ос., с. Межиріч (Т. Жерліцина, особ. повід.).
Вараський	22.02.2020	1 ос. на Березинських ставах.
Дубенський	13.03.2020	По 1 ос. на луках в долині р. Іква біля м. Дубно та с. Панталія (В. Новак, особ. повід.).
Рівненський	7.03.2020	с. Великий Олексин, с. Шпанів та с. Хотин.
	17.03.2020	1 ос., Новомалинський став (Г. Кальчук, В. Лисюк, Н. Столяр, особ. повід.).
	28.02.2021	1 ос. на р. Горинь біля с. Злазне (Т. Кривульський, особ. повід.).
Вараський	28.02.2021	1 ос. на р. Прип'ять поблизу с. Сенчиці.
Рівненський	2.03.2021	м. Острог (Т. Жерліцина, особ. повід.).
	4.03.2021	1 ос. в польоті над м. Рівне.
	7.03.2021	По 1 ос. у с. Шпанів та с. Великий Олексин.
	8.03.2021	1 ос. на прибережних луках р. Вілія поблизу м. Острог (В. Новак, особ. повід.).
	19.02.2022	1 ос. в польоті на захід над м. Рівне; 3 ос. на Здолбунівських ставах.
	20.02.2022	По 1 ос. на ставах у с. Решуцьк та с. В. Олексин.

Більш сучасні дані з'являються у праці В.П. Ільчука (2015а) по Здолбунівських ставах, де описані спостереження за 2007–2015 рр., та Р.О. Журавчака й О.В. Добринського (2011) – реєстрації нечисленних груп на території поліської частини Рівненської області протягом 2010 р.

Приліт

Період прильоту великої білої чаплі триває з початку третьої декади лютого до кінця березня (табл.). Середня дата для області – 5.03, стандартне відхилення – 9,3 дня ($n = 29$). Чисельність та частота реєстрацій зростає протягом березня – першої декади квітня. Птахи перебувають у цей період практично повсюдно – на рибогосподарських ставах, великих та малих річках, каналах, вологих луках та сільськогосподарських полях. Трапляються як поодинокі, так і, рідше, зграями чисельністю до 20 ос. Найчисельніше скупчення було відмічене 31.03.2011 р. на заплавах луках між селами Жадень, Лугове та Миляч – 50 ос.

У березні – квітні зареєстровано наступні зграї та скупчення чисельністю від 3 до 20 ос.: 31.03.2012 р. – 12 ос. пролітали над урочищем Залив (Сарненський район); 22.04.2014 р. – 6 ос. в околицях м. Рівне летіли на південний схід; 9.03.2015 р. – 19 ос. на Коритнівських ставах;

22.03.2015 р. – 14 ос. на Дібрівських ставах; 20.03.2016 р. – 3 ос. у заплаві р. Устя біля с. Малий Олексин; 21.03.2016 р. – 10 ос. на Поньбелівських ставах; 26.03.2017 р. – близько 20 ос. у долині р. Горинь в околицях с. Городище; 3.03.2019 р. – 6 ос. в долині р. Случ біля с. Колки (Сарненський район); 4.03.2021 р. – 11 ос. біля м. Острог (Т. Жерліцина, особ. повід.), 21.03.2021 р. – 12 ос. у долині р. Прип'ять біля с. Дубчиці Вараського району. Також у період прильоту відбувається концентрація цих птахів біля гніздових колоній, про що свідчить реєстрація 2.03.2019 р. близько 100 ос. біля с. Великий Олексин.

Поблизу с. Немовичі (Сарненський район) на березі р. Случ 17.04.2017 р. виявлено птаха, закільцьованого кольоровим кільцем у Латвії. На жаль, номер його прочитати не вдалося.

Гніздовий сезон

У гніздовий період велика біла чапля регулярно трапляється на водно-болотних угіддях, у тому числі на вододільних у м. Рівне (Ільчук, 2016; фото 2, 3). Одним із місць значної концентрації та постійного перебування є заплава р. Прип'ять. Це підтверджують наступні реєстрації: 22.06.2014 р. – 40–50 ос. за 5 км на південь від с. Комори;

Фото 4. Пташенята великої білої чаплі у гнізді. Дібрівські стави, 23.05.2020 р. Фото О.В. Добринського.
Photo 4. Chicks of the Great White Egret in a nest.

24.04.2021 р. – 37 ос. на північній околиці с. Неньковичі Вараського району; 11.04, 3.05 та 30.05, 12.06.2021 р. – 30, 17, 21 і 9 ос. відповідно біля с. Комори.

На інших ставкових комплексах та заплавах великих річок зареєстровано наступні зграї та скупчення: 11.05.2011 р. – 10 ос. на луках біля с. Колки (Ю. Струс, особ. повід.); упродовж весняно-літніх періодів 2012–2017 рр. – до 15 ос. на ставах у с. Українка (Рівненський район) (Н. Назарук, особ. повід.); 19.04.2013 р. – 13 ос. перед сутінками в польоті на південний захід над с. Шпанів; 2.04, 15.04.2014 р. – 4 ос. та 5 ос. відповідно в заплаві р. Устя біля с. Малий Олексин; 16.05.2015 р. – 67 ос. на Хрінницькому водосховищі (Дубенський район); 14.06.2015 р. – 20 ос. за 2 км на південний схід від с. Комори; 21.06.2015 р. – 20 ос. годувалися на напівспущеному ставі в с. Іваків; 12.07.2015 р. – 6 ос. за 2 км на схід від с. Соломіївка (Сарненський район); 3.04.2016 р. – 6 ос. на Понебельських ставах; 2.05.2016 р. – 17 ос. на ставах р. Пляшівка поблизу с. Іванівка (Дубенський район); 9.05.2016 р. – бл. 20 ос. на Дібрівських ставах; 15.05.2017 р. – 11 ос. в польоті біля Новомалинського ставу (Т. Жерліцина, особ. повід.); 12.05.2018 р. – 18 ос. на Дібрівських ставах; 14.04.2019 р. – 11 ос. на Коритнівських ставах; 4.04, 26.04, 10.05.2020 р. – бл. 100, 15 і 50 ос. відповідно на Дібрівських ставах; 5.04.2020 р. – по 8 і 9 ос. відповідно біля сіл Сестрятин і Баранне (Дубенський район); 8.06.2020 р. – 19 ос. в окол. м. Березне (Рівненський район) (О. Фоміна, особ. повід.); 19.06, 25.06.2020 р. – по 7 і 5 ос. відповідно біля м. Острог (Т. Жерліцина, особ. повід.); 24.04.2021 р. – 10 ос. на Дібрівських ставах; 25.04.2021 р. – 9 ос. у заплаві р. Стир поблизу с. Іванчиці (Вараський район); 20.06.2021 р. – 13 ос. та 17.04.2022 р. – 12 ос. на Дібрівських ставах; липень 2022 р. – 4–6 ос. на ставах біля с. Українка (Н. Назарук, особ. повід.). На Новомалинському ставі протягом 2018–2021 рр. регулярно відмічалось до 6 ос. (здебільшого 1–2 ос.). Більша кількість

Рис. 1. Колонії на Здолбунівських ставах.

Білі полігони – 2012 р., сині – 2017 р., жовті – 2018 р.; а, б, с – західний, центральний і східний стави.

Fig. 1. Colonies on the Zdolbuniv ponds.

реєструвалася 20.04, 30.04, 7.05.2018 р. – більше 15, бл. 40, більше 20 ос. (О. Головка, особ. повід.), 26.04, 13.05.2018 р. – по 13, 29 ос. (Т. Жерліцина, особ. повід.), 2.04, 12.05.2019 р. – бл. 17 і більше 10 ос. (Т. Жерліцина, особ. повід.), 3.04.2019 р. – 25 ос. (Г. Кальчук, В. Лисюк, особ. повід.), 27.05.2021 р. – більше 10 ос. (Н. Павлова, Н. Столяр, М. Кальчук, особ. повід.).

В «Атласі гніздових птахів Європи» (Paquet, 2020) для карт 50 × 50 км, значна частина території яких припадає на досліджувану область, велика біла чапля вказується як можливо або вірогідно гніздовий вид (зазвичай, оціночна чисельність для певного квадрату подається в 1–9, або 10–99 гніздових пар). Лише для трьох квадратів вказується підтверджене гніздування, з яких у двох – це ймовірно гніздові ділянки на території суміжних областей. Аналогічну картину бачимо і в українському варіанті Атласу (Кузьменко та ін., 2021).

Колонії

Дібрівські стави. Комплекс ставів розділений на дві частини: західна (645,3 га) межує з р. Стир і наповнюється її водами, тоді як східна – із заболоченими лісовими угіддями (1299,7 га) – наповнюється р. Стубло. Ці водно-болотні ділянки приваблюють значну кількість різних птахів.

При обстеженні ставів 18–19.05.2019 р. виявлено колонію з близько 10 гнізд, у яких птахи насиджували кладки.

Фото 5. Гнізда великої білої чаплі в колонії на Зозівських ставах, 28.04.2018 р. Фото з квадрокоптера.

Photo 5. Nests of the Great White Egret in a colony.

Фото 6. Гніздова колонія великої білої чаплі на Здолбунівських ставках, 22.04.2021 р.
 Фото з квадрокоптера.
 Photo 6. A nesting colony of the Great White Egret.

У 2020 р. за 600 м південніше від цього місця відмітили полівидову колонію великої білої та сірої чапель, у якій 24.05 було 92 та 4 гнізда відповідно; у більшості гніздових пар уже були малі пташенята (фото 4). Гнізда розміщувалися виключно на заламах стебел очерету.

Зозівські стави. На супутникових знімках 6.06.2010 р. на цих ставках колонії великої білої чаплі не виявлено. Протягом квітня – початку липня 2012 р. на південний схід від с. Зозів відмічено колонію з 24 гнізд та ще одну, із 7 гнізд, – на південь від даного населеного пункту. За квітень – червень 2017 р. на цій ділянці фіксується 115–130, а за той же період у 2018 р. – 130–145 гнізд. Отже в даній локації велика біла чапля почала гніздитися у 2012 р. (можливо, й у 2011 р.).

За допомогою квадрокоптера нами вперше місце гніздування обстежено 28.04.2018 р. Гнізда розташовувалися в очеретяно-рогозовому масиві із вкрапленням верболозів, на розливах правого берегу р. Устя. Це була полівидова колонія, яка складалася зі 114 гнізд великої білої чаплі, що розміщувалися на заламах очерету, та 30 – чаплі сірої,

влаштованих як на очереті, так і на невеликих вербових кущах. У кладках обох видів налічувалося по 3–5 яєць (фото 5). Повторно колонію обстежено квадрокоптером 21.04.2021 р.; відмічено 173 гнізда великої білої чаплі та 61 – сірої.

Після вильоту пташенят у цій колонії частина птахів тримається зграями поблизу місця гніздування. Наприклад, 30.07.2022 р. із західної сторони ставкового комплексу відмічено зграю з 15 молодих та дорослих особин великої білої чаплі, а також 10 – сірої.

Структура рослинності, рівень води, кількість кущових заростей у місці розташування даної колонії щорічно змінювалися, тож очевидно з цим пов'язані і зміни характеру розміщення гнізд – щільність їх розташування, розтягнутість загальної форми колонії тощо.

Здолбунівські стави. Комплекс рибогосподарських ставів складається з 16 водойм (280 га).

Припускалася можливість існування гніздової колонії на ставках по сусідству з цим рибгоспом, зокрема в межах тодішнього Здолбунівського району (Ільчук, 2015а).

На знімках 6.06.2010 р. на ставках не зафіксовано поселень великої білої чаплі, тоді як світлини 30.04.2012 р. показують дві колонії: на східному ставі чисельністю 60–70 та на центральному – 25–30 гнізд (рис. 1). У квітні – червні 2017 р. західна колонія складалася з 85–90 гнізд (у той же період 2018 р. – 100–110), тоді як східна – з 10–13 гнізд (2018 р. – 8–12).

У 2021 р. в ході обстеження ставів квадрокоптером нами верифіковано дві колонії. Перша – на західному ставі, полівидова, зі 148 гнізд великих білих чапель та 5 сірих. 21.04.2021 р. у цій колонії виявлене також заселене гніздо очеретяного луня (*Circus aeruginosus*). Друга – з 8 гнізд великої білої чаплі, розташованих посередині повністю зарослого очеретом східного ставу. В обох колоніях гнізда великих білих чапель знаходились на заламах

Рис. 2. Колонії на Новомильських ставках.
 Білі полігони – 2010 р., сині – 2014 р., жовті – 2018 р.;
 а, б – центральний і східний стави.
 Fig. 2. Colonies on the Novomylysk ponds.

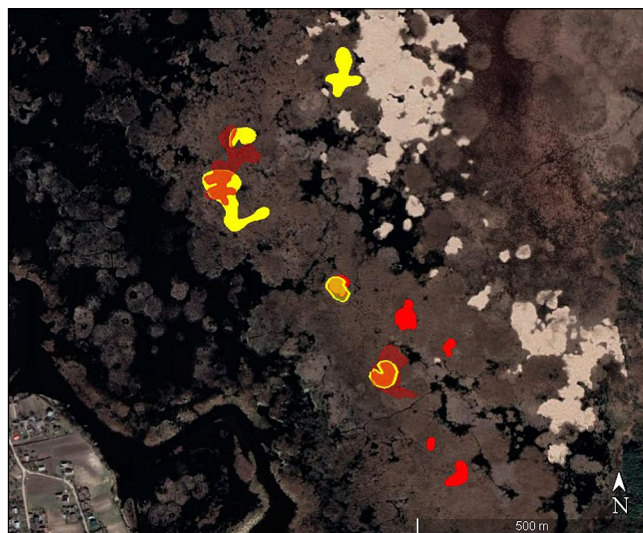

Рис. 3. Колонія у пониззі Хрінницького водосховища.
 Жовті полігони – субколонії 2018 р., червоні – 2021 р.
 Fig. 3. Colony in the lower part of the Khrinnyky reservoir.

стебел очерету (фото 6), а сірих – також на невисоких кущах верболозу. Під час спостереження 4.04.2021 р. птахи активно будували гнізда, прилітаючи з матеріалом переважно з південно-східного боку.

У період наших досліджень на даному ставковому комплексі неодноразово реєструвалися пожежі очеретяних ділянок, із них щонайменше тричі – на східному ставі. Майже повністю або частково спалені масиви реєструвалися тут 11.03.2015 р., 27.03.2016 р. та 3.03.2019 р. Саме це, ймовірно, і стало причиною зменшення чисельності колонії.

Новомильські стави. На знімках 6.06.2010 р. на центральному ставі виявлено колонію з 45–55 гнізд (24.03.2014 р. – та ж кількість) і ще одну – на східному (крайньому) з 25–30 гнізд (рис. 2). Упродовж квітня – червня 2018 р. колонія розміщувалася лише на східному ставі (40–55 гнізд). При обстеженні ставів квадрокоптером 31.05.2021 р. нами верифікована колонія великої білої чаплі в очеретяному масиві центрального ставу.

Тут також бувають весняні пожежі, які охоплюють значну площу сухої рослинності. Цей антропогенний фактор має руйнівну дію для існування колоній – від унеможливлення розташування гнізд до прямого їх знищення.

Хрінницьке водосховище (межа Волинської та Рівненської областей). Знімки 20–29.05.2018 р. показують дві географічно відокремлені колонії, одна з яких – на території досліджуваного регіону (рис. 3; пониззя водосховища) і друга, «волинська», – нижче за течією (заплава р. Стир, біля с. Перемиль Луцького району). Всього в пониззі виявлено 5 субколоній (115–145 гнізд), у «волинській» частині – 3 (65–80 гнізд).

5.04.2021 р., згідно зі знімками, колонія на водосховищі складалася з 7 субколоній чисельністю 200–220 гнізд та розтягувалася у довготному напрямку на 0,9 км, «волинська» ж колонія формувалася з двох субколоній із 6 та 65 гнізд.

29.05.2016 р. біля с. Вичавки (Дубенський район) реєстрували регулярний приліт на годівлю птахів до колишнього торфового кар'єру. Очевидно це були особини, що гніздяться у вищеписаних колоніях (відстань між локаціями становить до 10 км).

Ще одна полівидова колонія двох видів чапель розташована в заплаві р. Путилівка (з боку Волинської області) навпроти с. Мочулки Рівненського району. У 2017 р. вона складалася з 5–8 пар великої білої чаплі й до 10 пар сірої (О. Кушнин, особ. повід.).

Заплава р. Іква (поблизу сіл Іванне та Коблин, Дубенський район). На знімку 7.04.2018 р. видно дві гніздові колонії. Поблизу с. Іванне поселення складається з чотирьох субколоній по 5, 6, 13, 55–70 гнізд (загалом 80–95 гнізд), друга колонія в околицях с. Коблин має 40–45 гнізд.

Нами 7.06.2021 р. було обстежено квадрокоптером долину річки біля с. Іванне над субколоніальною ділянкою з найвищою чисельністю (за супутниковими знімками). Значна кількість птахів спостерігалася в польоті над територією, що свідчить про ймовірність гніздування неподалік, тоді як гнізд при цьому не було виявлено.

Південні околиці с. Іванчиці. 29.05.2021 р. за допомогою квадрокоптера відмічено 27 заселених гнізд на

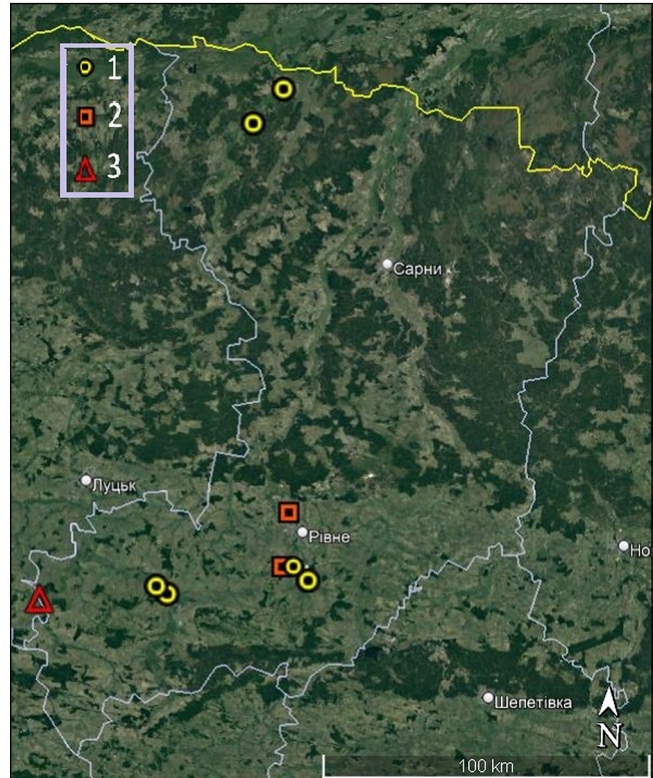

Рис. 4. Розташування колоній великої білої чаплі в Рівненській області.

1 – до 100 гніздових пар, 2 – 100–200 пар, 3 – > 200 пар.

Fig. 4. Location of colonies of the Great White Egret in Rivne region.

1 – up to 100 pairs, 2 – 100–200 pairs, 3 – > 200 pairs.

невеликому ставі, у зарослій очеретом центральній його частині.

* * *

Звичайними візуальними спостереженнями, без застосування супутникових знімків та квадрокоптера, важко було підтвердити гніздові локалітети великої білої чаплі. Світлини з супутника показали набагато раніші строки появи на гніздуванні, ніж припускалося. За їх допомогою простежуються динамічні зміни в розташуванні деяких колоній і субколоній, як у межах однієї водойми, так і на їх комплексах. Більш реальну картину параметрів колоній та різних аспектів гніздування вдалося вивчити з використанням квадрокоптерів.

Загалом на території Рівненщини нами верифіковано 9 гніздових колоній великої білої чаплі, з них 2 розташовані у поліській та 7 – у лісостеповій частинах області (рис. 4). Птахи утворюють моновидові або полівидові колонії – разом із сірою чаплею. Гнізда будують виключно на заламах в очеретяних заростях, де виникають субколоніальні скупчення різної форми (окремі пари можуть розташовувати гнізда поодаль від місця основної їх концентрації). Станом на 2018–2021 рр. гніздова популяція великої білої чаплі в Рівненській області оцінюється нами у 750–850 пар.

Післягніздові кочівлі та відліт

Кочівлі у великої білої чаплі починаються відразу після завершення гніздового циклу. Зграї концентруються в

Фото 7. Великі білі чаплі у міжвидовому скупченні птахів на Поньбелльськх ставах, 31.07.2016 р. Фото В.П. Ільчука.

Photo 7. The Great White Egrets in a multispecies gathering of birds on a fish pond.

різноманітних кормових біотопах; птахи тримаються як поодинокі, так і групами (часто разом з іншими птахами) до 10, інколи до 100 ос. За підсумками «Регіонального орнітологічного моніторингу», із 14-х обліків, які проводилися в серпні 2009, 2012, 2018 та 2021 рр. на Здолбунівських, Зозівських, Поньбелльських, Синівських ставах та оз. Басів Кут у м. Рівне, птахів реєстрували під час 9 в кількості від 1 до 6 ос. (Гедзюк, 2019 та ін.; Ільчук, 2019) та в одному, 2.08.2008 р. – 159 ос. (Здолбунівські стави; птахи зосередилися на трьох напівспущених ставах) (Ільчук, 2010; Ільчук, 2015а). У межах Малого Полісся в долині р. Слонівка трапляються поодинокі чаплі на літуванні (Гринюк, 2017).

Зграї або групи птахів реєструвалися: 13.10.2013 р. – 4 ос. на оз. Сомине; 14.10.2013 р. – 5 ос. на полі біля с. Урвенна (Рівненський район); 5.07.2014 р. – 3 ос. пролетіли на північ над м. Рівне; 6.07.2014 р. – 7 ос. на Новомильських ставах; 14.07, 30.07.2014 р. – 5 та 2 ос. відповідно на Поньбелльських ставах; 12.07.2015 р. – 6 ос. у долині р. Горинь біля с. Соломівка; 22.07.2015 р. – 5 ос. на ставі біля с. Батьків (Дубенський район); 28.07.2015 р. – 5 ос. на оз. Молодіжне в околицях м. Радивилів (Дубенський район); 22.08.2015 р. – 7 ос. у польоті на південь біля с. Батьків; 4.10.2015 р., 12.07.2016 р. – 5 і 15 ос. відповідно на Коритнівських ставах; 17.07.2016 р. – 21 ос. на ставі в окол. с. Башарівка (Дубенський район); 24.07.2016 р. – 23 ос. на ставковому комплексі біля с. Іванівка; 31.07.2016 р. – 5 ос. на Поньбелльських ставах (фото 7); 14.08.2016 р. – 6 ос. у долині р. Горинь біля с. Ремчиці (Сарненський район); 14.08, 23.09, 29.10.2017 р. – по 10, 100, 50 ос. відповідно на спущених Поньбелльських ставах; 12.07, 19.07.2018 р. – 5 і 8 ос. відповідно на Новомалинському ставі (О. Головка, особ. повід.); 23.09.2018 р. – бл. 50 ос. на полях біля с. Черняхів Рівненського району (Т. Жерліцина, особ. повід.); 5.07.2019 р. – 11 ос. на затопленій луці біля с. Розваж Рівненського району (Т. Жерліцина, особ. повід.); 30.08.2020 р. – 8 ос. на Волошківських ставах; 8.09.2020 р. – 50 ос. на одному зі спущених Здолбунівських ставів; 1.08.2021 р. – 12 ос. на Волошківських і 10 ос. – на Зозівських ставах; 30.07.2022 р. – 15 ос. на Зозівських ставах; 10.10.2022 р. – 70 ос. на Поньбелльських ставах; 18.10, 29.10.2022 р. – 3 ос. та 7 ос. у польоті на

південь над м. Рівне (М. Уланова, особ. повід.). Також регулярно реєструються й поодинокі особини – на годівлі та під час кочівель і міграцій.

Під час пізньоосінніх обліків птахів на оз. Біле Рівненського природного заповідника, проведених у 2006–2011 рр., 2 ос. великої білої чаплі відмічено лише восени 2008 р. (Химин, 2012); вже протягом 2012–2017 рр. цей вид на озері не спостерігався (Химин, 2017). У статті В.П. Ільчука (2015б) вказана одна фенодата останнього спостереження восени для південної частини області – 14.10.2013 р.; для північної є дата – 27.08.2006 р. із с. Жадень (Ільчук, Журавчак, 2015). Відліт деяких птахів затримується до кінця жов-

тня – початку листопада. Зокрема реєстрували 3.11.2013 р. – 16 ос. на Полянських ставах, 30.10.2016 р. – 1 ос. в урочищі Вовча гора (Сарненський район), 20.10.2019 р. – 1 ос. на напівспущеному ставі біля с. Верхів (Рівненський район), 8.11.2020 р. – 1 ос. на Полянських, 11.10.2021 р. – 13 ос. на Поньбелльських, 15.10.2021 р. – 1 ос. на Волошківських ставах.

Зимівля

Велика біла чапля – нетипово зимуючий вид південної частини Рівненської області. Здебільшого спостереження стосуються пізніх або ранніх мігрантів, але є також зустрічі і в середині зими (Гринюк та ін., 2020). Кількість зимових реєстрацій залежить від погодних умов сезону – за теплої погоди птахи відмічаються частіше.

Основними біотопами для зимівлі є незамерзаючі водойми – канали стічних вод, річки та відкриті плеса ставків чи озер. Нами велика біла чапля спостерігалася: 22.12.2019 р. – по 2 ос. на ставах р. Пляшівка біля сіл Пустоїванне та Іванівка; 5.01.2020 р. – 15 ос. на Дібрівських ставах; грудень 2020 р. – 5 ос. поблизу р. Простір в околицях с. Неньковичі; 22.01.2021 р. – 1 ос. пролітала на південний схід над ставом поблизу с. Батьків; 13.12.2021 р. – 1 ос. на оз. Басів Кут (Ільчук та ін., 2021а); 24.12.2022 р. – 1 ос. в польоті над с. Шпанів (В. Рискова, особ. повід.); 5.12.2022 р. – 1.01.2023 р. – 1–3 ос. на Здолбунівських ставах (наші дані; також І. Дмитришин, особ. повід.); весь грудень 2022 р. – 1–3 ос., розрізнено, в польоті та під час годівлі на водоймах у центральній частині м. Рівне (наші дані; М. Уланова, В. Рискова, особ. повід.); 4.01.2023 р. – 1 ос. на р. Кустинка біля с. Кустин (Рівненський район), де також перебувала і 1 ос. сірої чаплі (В. Рискова, П. Тимків, особ. повід.).

У сусідній Хмельницькій області знаходиться Нетішинське водосховище, яке є одним із основних місць концентрації зимуючих водно-болотних птахів на заході України і де велика біла чапля – малочисельний зимуючий вид (Ільчук, 2014; Ільчук та ін., 2021б). З огляду на це, ми припускаємо можливість зимівлі поодиноких птахів і невеликих груп на річках Гнилий Ріг, Вілія та Горинь, які розташовані поблизу водосховища. Грунтуючись на проведених дослідженнях, чисельність великої білої чаплі

на зимівлі орієнтовно оцінюємо у 10–30 ос. у м'які, теплі зими та 0–5 ос. – у суворі зимові сезони.

Поведінка й негативні чинники

В очеретяних заростях Здолбунівських ставів траплялися випадки ночівель груп чисельністю до 20 ос. (Ільчук, 2015а). Також спостерігали випадки ночівлі 6.07.2014 р. – до 15 ос., які зібралися на сухому дереві в околицях смт Квасилів (Рівненський район); 3.05.2015 р. – 2 ос. на вербі на заплавному луці між м. Рівне і смт Квасилів; 7.08.2015 р. – 3 ос. на південній околиці м. Рівне. Наймасовішу ночівлю відмітили 23.05.2021 р. біля м. Заріччя (Вараський район) – 50 ос.

Також відомі добові, вечірні прольоти до місць ночівлі, зокрема: 19.04.2013 р. – 13 ос. спостерігали в польоті на південний захід у заплаві р. Устя біля с. Шпанів; 9.03.2014 р. – 3 ос. залетіли надвечір в очерет біля с. Малий Олександрів, а як сутеніло – звідти вилетіло 9 птахів; 22.04.2014 р. – 6 ос. в польоті на південний схід над луками між м. Рівне та с. Шпанів; 21.11.2022 р. 1 ос. трималася поблизу 12 ос. сірої чаплі, що зібралися на ночівлю на кризі на Здолбунівських ставах.

Великі білі чаплі проявляють широку варіативність при пошуках їжі. Так 22.12.2019 р. спостерігали птаха форми «modesta-type» (із червоними ногами), який досить активно полював, пересуваючись уздовж берега річки, та використовуючи один із методів ловлі здобичі – посликування ногами у воді (Гринюк, 2022). Протягом короткого часу спостережень чапля вдало спіймала риби. Відмічено спільне здобування корму з іншими видами птахів: 18.06.2014 р. – 4 ос. харчувалися на сіножівній луці разом з 27 лелеками білими (*Ciconia ciconia*), однією сірою чаплею, кількома звичайними мартинками (*Chroicocephalus ridibundus*) та шпакками (*Sturnus vulgaris*) в околицях с. Гільча Перша (Рівненський район); 11.10.2021 р. – 13 ос. харчувалися на одному зі спущених Поньбелівських ставів спільно з 72 ос. сірої чаплі, а 10.10.2022 р. на тому ж водному комплексі разом відмічено 46 та 4 ос. цих видів відповідно. Інколи з великими білими чаплями на спільних кормових біотопах годуються чорні лелеки (*Ciconia nigra*). Такі випадки, зокрема, відмічені: 17.04.2018 р. – 3 та 1 ос. відповідно на Новомалинському ставі, 14.05.2018 р. – 12 та 1 ос. на цій же водоймі, 17.07.2019 р. – 3 та 13 ос. на скошених луках (також і з сірими чаплями) (фото 8) та 18.07.2019 р. – по 1 ос. серед сухих стебел водної рослинності неподалік від м. Острого (також і з 1 ос. білого лелеки), 16.09.2020 р. – 2 та 7 ос. відповідно біля с. Розваж (Т. Жерліцина, особ. повід.).

Даний вид проявляє досить значну толерантність як до присутності людини, так і до руху й шуму автотранспортних засобів. Щорічно у весняно-літній період поодинокі птахи спокійно годуються на р. Устя в центрі м. Рівне, підпускаючи людей на 20–50 м (Ільчук, 2016; фото 2). 9.05.2016 р. спостерігали птаха в центрі смт Мізоч (Рівненський район), який, за словами місцевих жителів, постійно годувався на водоймах цього населеного пункту. Також велика біла чапля може шукати їжу на водоймах поряд зі свійськими птахами, а на луках та пасовищах – з худобою.

Фото 8. Спільна годівля великих білих і сірих чапель та чорних лелек. Околиці м. Острого, 17.07.2019 р.

Фото Т.М. Жерліциної.

Photo 8. Joint foraging of Great White Egrets, Grey Herons, and Black Storks.

Встановлено декілька негативних антропогенних факторів впливу:

- пожежі очеретяних масивів та деревно-чагарникової рослинності в річкових долинах (горіння реєструється щорічно, здебільшого у весняний період; часто такі підпали є навмисними); у результаті цих пожеж згорають придатні місця для гніздування великої білої чаплі, а можливо і збудовані гнізда;
- розлякування, іноді і вбивство птахів на рибогосподарських ставах, зокрема відомі факти цілеспрямованого відстрілу та використання для відлякування петард;
- ненавмисне турбування птахів людьми (фізична присутність відпочивальників, мисливців та рибалок спричиняють злякування чапель із місць відпочинку, годівлі й локацій гніздування).

Подяки

Автори висловлюють щире вдячність Т. Жерліциній, Р. Журавчаку, М. Франчуку, О. Головки, Н. Назаруку, О. Савчуку, О. Кукшину, М. Весельському, В. Новаку, Т. Кривульському, Ю. Струсу, Г. Кальчук, М. Кальчуку, Н. Павловій, В. Лисюку, Н. Столяр, М. Улановій, О. Фоміній, І. Дмитришину, які надали спостереження та неопубліковані дані, і всім тим друзям-природолюбам, що допомогли у придбанні квадрокоптера – П. Тимків, Р. Котуку, В. Рисківій, М. Набухотному, В. Дячку, Р. Яремчуку та іншим.

ЛІТЕРАТУРА

- Бокотей А.А., Соколов Н.Ю. (2000): Каталог орнітологічної колекції Державного природознавчого музею. Львів. 1–164.
- Гедзюк В. (2018): Чепури в Рівненській області. - Птах. 2: 5.
- Гедзюк В.О. (2019): Учети птиц на прудах у с. Синев в августе 2018 г. - Бюл. РОМ: Итоги регионального орнитологического мониторинга. 13: 64.
- Гедзюк В.О., Ільчук В.П. (2021): Обліки птахів на озері Басів Кут у серпні 2021 року. - Бюл. РОМ: Підсумки регіонального орнітологічного моніторингу. Серпень 2021. 15: 73–74.
- Горбань І., Фладе М. (2000): Значение Верхней Припяти (Украина) для охраны птиц. - Экология и охрана птиц низинных болот Полесья. Минск. 32–39.
- Горбань І. (1998): Гніздування чепури (*Egretta alba* L.) на заході України. - Зелічок. Інформ. мат-ли Західного відділення Українського орнітологічного товариства. 9: 56.

- Гринюк П.М. (2017): Видовий склад та щільність птахів на Малому Поліссі. - *Troglodytes*. 8: 7-14.
- Гринюк П.М. (2022): Про морфологічні аномалії птахів. - *Беркут*. 31 (1-2): 83-84.
- Гринюк П.М., Гедзюк В.О., Ільчук В.П., Котик Р.С. (2020): Зимуючі птахи півдня Рівненщини. - *Troglodytes*. 9-10: 64-76.
- Грищенко В.Н. (2011): Большая белая цапля. - Птицы России и сопредельных регионов. Пеликанообразные, Аистообразные, Фламингообразные. М.: КМК. 304-329.
- Журавчак Р.О., Добринський О.В. (2011): Спостереження рідкісних і нечисленних видів птахів Полісся у Рівненській області. - *Troglodytes*. 2: 46-51.
- Ільчук В.П. (2010): Учеты птиц на рыбопродуктивных прудах возле г. Здолбунув. - *Бюл. РОМ: Итоги регионального орнитологического мониторинга*. 5: 36.
- Ільчук В.П. (2019): Учеты птиц на озере Басов Кут в августе 2018 г. - *Бюл. РОМ: Итоги регионального орнитологического мониторинга*. 13: 61.
- Ільчук В.П. (2014): Зимові орнітофауна водосховища Хмельницької АЕС у 2007–2010 рр. - *Авіфауна України*. 5: 25-31.
- Ільчук В.П. (2015a): Орнітофауна рибозосільних ставів біля міста Здолбунів Рівненської області. - *Troglodytes*. 5-6: 16-25.
- Ільчук В.П. (2015b): Матеріали по фенології міграцій птахів у південній частині Рівненської області. - *Авіфауна України*. 6: 66-72.
- Ільчук В.П. (2016): У Рівному загострювали чепури великі. - *Птах*. 2: 4-5.
- Ільчук В.П., Гедзюк В.О., Гринюк П.М. (2021a): Водно-болотні птахи озера Басів Кут у м. Рівне. - *Беркут*. 30 (2): 69-78.
- Ільчук В.П., Жерліцина Т.М., Гедзюк В.О., Гринюк П.М., Бондарець В.І. (2021b): Зимуючі та пролітні водно-болотні птахи Нетішинського водосховища. - *Беркут*. 30 (1): 1-13.
- Ільчук В.П., Журавчак Р.О. (2015): Матеріали по фенології міграцій птахів на півночі Рівненської області. - *Авіфауна України*. 6: 73-82.
- Кузьменко Т.М., Струс Ю.М., Бронсков О.І. та ін. (2021): Атлас гніздових птахів України. К.: Українське товариство охорони птахів. 1-296.
- Майхрук М.І., Бокотей А.А. (2019): Птахи Тернопілля. Львів: Простір-М. 1-244.
- Матеріали орнітологічних спостережень на території західних областей України за 1994 рік. - *Troglodytes*. Західноукраїнський орнітофауністичний щорічник. Луцьк, 1995. 5: 17-43.
- Матеріали орнітологічних спостережень на території західних областей України за 1995 рік. - *Troglodytes*. Західноукраїнський орнітофауністичний щорічник. Луцьк, 1996. 6: 9-42.
- Матеріали орнітологічних спостережень на території західних областей України за 1998 рік. - *Troglodytes*. Праці ЗУОТ. Львів, 2011. 2: 114-148.
- Матеріали орнітологічних спостережень на території західних областей України за 1999 рік. - *Troglodytes*. Праці ЗУОТ. Львів, 2012. 3: 140-164.
- Матеріали орнітологічних спостережень на території західних областей України за 2000 рік. - *Troglodytes*. Праці ЗУОТ. Львів, 2013. 4: 103-129.
- Матеріали орнітологічних спостережень, затверджених Українською орнітофауністичною комісією (ОФК) в 1989–1990 рр. - *Troglodytes*. Каталог орнітофауни західних областей України. Орнітологічні спостереження за 1993 р. Львів, 1994. 4: 4-9.
- Матеріали орнітофауністичних спостережень, затверджених Українською регіональною орнітофауністичною комісією (ОФК) в 1982–1986 рр. - Каталог орнітофауни західних областей України. Орнітологічні спостереження за 1989–1990 рр. Луцьк, 1991. 2: 12-50.
- Никифоров М.Е. (2001): Белорусская орнито-фаунистическая комиссия: обзор сообщений о наиболее редких находках за 1990–1999 гг. - *Subbuteo*. 4: 25-40.
- Новак В. (1994): Орнітофауна Млинівського району Рівненської області. - *Troglodytes*. Каталог орнітофауни західних областей України. 4: 29-30.
- Новак В.О. (2003): Зимові орнітофауна східних районів Поділля. - *Беркут*. 12 (1-2): 14-20.
- Новак В.О., Савчук О.В. (1992): Птахи Рівненської області (фауністична характеристика). Рівне. 1-36.
- Самусенко І.Э. (1999): Первые подтвержденные находки большой белой цапли (*Egretta alba*) на гнездовании в Беларуси. - Структурно-функциональное состояние биологического разнообразия животного мира. Тез. докл. VIII зоол. конф. Беларуси. Минск. 141-143.
- Самусенко І.Э. (2011): Современный статус большой белой цапли (*Egretta alba*) в Беларуси. - Мат-лы Междунар. научной конф. «Красная Книга Республики Беларусь: состояние, проблемы, перспективы» (Витебск, 13–15 декабря 2011 г.). Витебск. 152-154.
- Серебряков В.В., Грищенко В.Н. (1992): Распределение и численность колоний цапель на территории Украины по данным анкетного учета в 1986 г. - *Беркут*. 1: 52-56.
- Сомов Н.Н. (1897): Орнитологическая фауна Харьковской губернии. Харьков: Тип. А. Дарре. 1-680.
- Степанян Л.С. (2003): Конспект орнитологической фауны России и сопредельных территорий (в границах СССР как исторической области). М.: Академкнига. 1-808.
- Страутман Ф.И. (1963): Птицы западных областей УССР. Львов: изд-во. ЛГУ. 1: 1-199.
- Страшнюк Д.В. (2004): Кількісна оцінка зимової орнітофауни очисних споруд Тернополя. - Облік птахів: підходи, методики, результати. Житомир. 85-87.
- Фесенко Г.В., Бокотей А.А. (2007): Анотований список українських наукових назв птахів фауни України (з характеристикою статусу видів). К. – Львів. 1-112.
- Франчук М.В., Журавчак Р.О. (2016): Ревізія орнітофауни масиву «Сомине» Рівненського природного заповідника. - *Troglodytes*. 7: 111-123.
- Химин М. (1993): Орнітофауна Волинської області. - *Troglodytes*. Каталог орнітофауни західних областей України. Орнітологічні спостереження за 1991–1992 рр. 3: 59-61.
- Химин М.В. (2012): Результати пізноосінніх обліків птахів на озері Біле Рівненського природного заповідника у 2006–2011 роках. - *Troglodytes*. 3: 132-134.
- Химин М.В. (2017): Результати пізноосінніх обліків птахів за 2012–2017 роки та аналіз їхніх зупинок на озері Біле Рівненського природного заповідника за 2006–2017 роки. - *Troglodytes*. 8: 23-28.
- Химин М., Скворцов С., Савчук О., Чоренька О. (1995): Нові дані про гніздування чепури великої *Egretta alba* на заході України. - *Troglodytes*. 5: 49.
- Храчевич В. (1925–1926): Нарис фавни Поділля. Частина 1. Ссавці та птахи. - Вінницька Філія Всенародньої Бібліотеки України при ВУАН. 7: 34-90.
- Черничко І.І., Винокурова С.В. (2020): Програма регіонального орнитологического мониторинга (РОМ): общие сведения, основные подходы, результаты, проблемы и перспективы. - Мониторинг и охрана биоразнообразия в Украине. 16 (3): 196-204.
- Чоренька О.Б. (1998): Гніздування чапель у змішаній колонії біля с. Отиневичі на Львівщині. - Мат-ли III конф. молодих орнітол. України. Чернівці. 156-158.
- Cramp S., Simmons K.E.L. (Eds.) (1977): The Birds of the Western Palearctic Vol. I. Ostrich to Ducks. Oxford University Press. 1-722.
- Dzieduszycki W. (1896): Führer durch das gräflich Dzieduszyckische Museum in Lemberg. Lemberg. 1-234.
- Goebel H. (1879): Die Vögel des Kreises Uman, Gouvernement Kiew, mit besonderer Rücksicht auf ihre Zugverhältnisse und ihr Brutgeschäft. - Beitr. zur Kenntniss des Russ. Reiches und der angrenzender Länder Asiens. Zweite Folge. 2: 1-238.
- Keller V., Herrando S., Vofšek P. et al. (2020): European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change. European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona. 1-968.
- Lawicki L. (2014): The Great White Egret in Europe: population increase and range expansion since 1980. - *British Birds*. 107: 8-25.
- Martinez-Vilalta A., Motis A. (1992): Family Ardeidae (Herons). - Handbook of the Birds of the World. Vol. I (Ostrich to Ducks). Barcelona: Lynx Ed. 376-429.
- Mikhalevich I., Serebryakov V., Grishchenko V. (1994): Atlas of breeding herons in Ukraine. - *Bird Census News*. 7: 32-37.
- Munteanu D., Ranner A. (1997): Great White Egret. - The EBCC Atlas of European Breeding Birds: their distribution and abundance. Poyser, London. 48-49.
- Paquet J.-Y. (2020): Great White Egret. - European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change. European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona. 270-271.